

Zbiór Orzeczeń

WYROK TRYBUNAŁU (druga izba)

z dnia 8 czerwca 2023 r.*

Uchybienie zobowiązaniom państwa członkowskiego – Imprezy turystyczne i powiązane usługi turystyczne – Dyrektywa (UE) 2015/2302 – Artykuł 12 ust. 2–4 – Rozwiązanie umowy o udział w imprezie turystycznej – Nieuniknione i nadzwyczajne okoliczności – Pandemia COVID-19 – Zwrot wpłat dokonanych przez danego podróżnego z tytułu imprezy turystycznej – Zwrot w formie kwoty pieniężnej lub w formie zastępczej imprezy turystycznej – Obowiązek zwrotu dokonanych wpłat temu podróżnemu nie później niż 14 dni po rozwiązaniu danej umowy – Czasowe odstępstwo od tego obowiązku

W sprawie C-540/21

mającej za przedmiot skargę o stwierdzenie, na podstawie art. 258 TFUE, uchybienia zobowiązaniom państwa członkowskiego, wniesioną w dniu 27 sierpnia 2021 r.,

Komisja Europejska, którą reprezentowali R. Lindenthal, I. Rubene i A. Tokár, w charakterze pełnomocników,

strona skarżąca,

popierana przez:

Królestwo Danii, które początkowo reprezentowały V. Pasternak Jørgensen i M. Søndahl Wolff, a następnie M. Søndahl Wolff, w charakterze pełnomocników,

interwenient,

przeciwko

Republice Słowackiej, którą reprezentowała B. Ricziová, w charakterze pełnomocnika,

strona pozwana,

TRYBUNAŁ (druga izba),

w składzie: A. Prechal (sprawozdawczyni), prezes izby, M.L. Arastey Sahún, F. Biltgen, N. Wahl i J. Passer, sędziowie,

rzecznik generalny: T. Ćapeta,

* język postępowania : słowacki.

sekretarz: A. Calot Escobar,

uwzględniając pisemny etap postępowania,

podjąwszy, po wysłuchaniu rzecznik generalnej, decyzję o rozstrzygnięciu sprawy bez opinii,

wydaje następujący

Wyrok

- 1 W skardze Komisja Europejska wnosi do Trybunału o stwierdzenie, że wprowadzając, poprzez przyjęcie zákon č. 136/2020 Z. z. (ustawy nr 136/2020 Rec.) z dnia 20 maja 2020 r. (zwanej dalej „ustawą nr 136/2020”), art. 33a do zákon č. 170/2018 Z. z. o zázadoch, spojených službách cestovného ruchu, niektorých podmienkach podnikania v cestovnom ruchu a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ustawy nr 170/2018 Rec. o imprezach turystycznych, powiązanych usługach turystycznych i niektórych warunkach mających zastosowanie do działalności turystycznej, zmieniającej i uzupełniającej niektóre ustawy) z dnia 15 maja 2018 r. (zwanej dalej „ustawą nr 170/2018”), Republika Słowacka uchybiła zobowiązaniu ciążącemu na niej na mocy art. 12 ust. 2, art. 12 ust. 3 lit. b) i art. 12 ust. 4 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/2302 z dnia 25 listopada 2015 r. w sprawie imprez turystycznych i powiązanych usług turystycznych, zmieniającej rozporządzenie (WE) nr 2006/2004 i dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE oraz uchylającą dyrektywę Rady 90/314/EWG (Dz.U. 2015, L 326, s. 1), w związku z art. 4 dyrektywy 2015/2302.

Ramy prawne

Prawo Unii

Dyrektywa 2015/2302

- 2 Zgodnie z motywami 4, 5, 31, 40 i 46 dyrektywy 2015/2302:

- „(4) Dyrektywa [Rady 90/314/EWG z dnia 13 czerwca 1990 r. w sprawie zorganizowanych podróży, wakacji i wycieczek (Dz.U. 1990, L 158, s. 59)] przyznaje państwom członkowskim dużą swobodę w zakresie transpozycji. Dlatego też w dalszym ciągu istnieją znaczące rozbieżności pomiędzy przepisami prawa poszczególnych państw członkowskich. Rozdrobnienie prawne prowadzi do wyższych kosztów prowadzenia działalności oraz stanowi przeszkodę dla osób zamierzających prowadzić działalność transgraniczną, co z kolei ogranicza wybór konsumentom.
- (5) [...] Ujednolicenie praw i obowiązków wynikających z umów dotyczących imprez turystycznych oraz powiązanych usług turystycznych jest niezbędne w celu stworzenia prawdziwego wewnętrznego rynku konsumenckiego w tym obszarze, przy jednoczesnym zachowaniu właściwej równowagi pomiędzy wysokim poziomem ochrony konsumentów a konkurencyjnością przedsiębiorstw.

[...]

(31) Podróżni powinni również mieć możliwość rozwiązania umowy o udział w imprezie turystycznej w każdym momencie przed rozpoczęciem imprezy turystycznej za odpowiednią i możliwą do uzasadnienia opłatą za rozwiązanie, uwzględniającą spodziewane oszczędności kosztów oraz spodziewany dochód z tytułu alternatywnego wykorzystania danych usług turystycznych. Powinni oni także mieć prawo do rozwiązania umowy o udział w imprezie turystycznej bez ponoszenia jakiegokolwiek opłaty za jej rozwiązanie, w przypadku gdy nieuniknione i nadzwyczajne okoliczności miałyby w znaczącym zakresie wpłynąć na realizację imprezy turystycznej. Mogą one obejmować na przykład działania wojenne, inne poważne problemy związane z bezpieczeństwem, takie jak terroryzm, znaczące zagrożenie dla zdrowia ludzkiego, takie jak wybuch epidemii poważnej choroby w docelowym miejscu podróży lub katastrofy naturalne, takie jak powódzie lub trzęsienia ziemi, lub warunki pogodowe uniemożliwiające bezpieczną podróż do miejsca docelowego uzgodnionego w umowie o udział w imprezie turystycznej.

[...]

(40) By ochrona na wypadek niewypłacalności była skuteczna, powinna obejmować przewidywalne kwoty wpłat zagrożonych niewypłacalnością organizatora oraz – w stosownych przypadkach – przewidywalne koszty powrotu do kraju. [...] Co do zasady będzie to oznaczało, że zabezpieczenie musi pokrywać wystarczająco dużą część obrotu danego organizatora z tytułu imprez turystycznych [...]. Skuteczna ochrona na wypadek niewypłacalności nie powinna jednak uwzględniać skrajnie nieprawdopodobnego ryzyka, jak na przykład równoczesnej niewypłacalności kilku największych organizatorów, gdyż miałyby to nieproporcjonalny wpływ na koszty ochrony, ograniczając tym samym jej skuteczność. W takich przypadkach gwarancja zwrotu może być ograniczona.

[...]

(46) Należy potwierdzić, że podróżni nie mogą zrzekać się praw wynikających z niniejszej dyrektywy, a organizatorzy lub przedsiębiorcy ułatwiający nabywanie powiązanych usług turystycznych nie mogą uchylać się od swoich obowiązków, podnosząc, że działają jedynie w charakterze dostawcy usługi turystycznej, pośrednika lub w innym charakterze”.

3 Artykuł 1 dyrektywy 2015/2302 stanowi:

„Celem niniejszej dyrektywy jest przyczynienie się do prawidłowego funkcjonowania rynku wewnętrznego i osiągnięcia wysokiego i jak najbardziej jednolitego poziomu ochrony konsumentów poprzez zbliżenie niektórych aspektów przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich w odniesieniu do umów zawieranych pomiędzy podróżnymi a przedsiębiorcami dotyczących imprez turystycznych oraz powiązanych usług turystycznych”.

4 Artykuł 3 tej dyrektywy stanowi:

„Na potrzeby niniejszej dyrektywy zastosowanie mają następujące definicje:

[...]

6) »podróżny« oznacza każdą osobę, która chce zawrzeć umowę lub jest uprawniona do podróżowania na podstawie umowy zawartej w zakresie stosowania niniejszej dyrektywy;

[...]

8) »organizator« oznacza przedsiębiorcę, który tworzy i sprzedaje lub oferuje do sprzedaży imprezy turystyczne, bezpośrednio lub za pośrednictwem innego przedsiębiorcy bądź razem z innym przedsiębiorcą [...]

[...]

12) »nieuniknione i nadzwyczajne okoliczności« oznaczają sytuację poza kontrolą strony powołującej się na taką sytuację i której skutków nie można było uniknąć, nawet gdyby podjęto wszelkie rozsądne działania;

[...]”.

5 Artykuł 4 wspomnianej dyrektywy, zatytułowany „Poziom harmonizacji”, stanowi:

„O ile niniejsza dyrektywa nie stanowi inaczej, państwa członkowskie nie mogą utrzymywać ani wprowadzać do swojego prawa krajowego przepisów odbiegających od tych, które zostały ustanowione w niniejszej dyrektywie, w tym również przepisów surowszych lub łagodniejszych, prowadzących do zróżnicowanego poziomu ochrony podróżnych”.

6 Artykuł 12 tej dyrektywy, zatytułowany „Rozwiązanie umowy o udział w imprezie turystycznej oraz prawo do odstąpienia przed rozpoczęciem imprezy turystycznej”, stanowi:

„1. Państwa członkowskie zapewniają, aby podróżny miał możliwość rozwiązania umowy o udział w imprezie turystycznej w każdym momencie przed rozpoczęciem imprezy turystycznej. W przypadku gdy podróżny rozwiąże umowę o udział w imprezie turystycznej zgodnie z niniejszym ustępem, może być zobowiązany do zapłacenia odpowiedniej i możliwej do uzasadnienia opłaty za rozwiązanie na rzecz organizatora. [...]

2. Niezależnie od ust. 1 podróżny ma prawo do rozwiązania umowy o udział w imprezie turystycznej przed rozpoczęciem imprezy turystycznej bez ponoszenia jakiejkolwiek opłaty za rozwiązanie w przypadku nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności występujących w miejscu docelowym lub jego najbliższym sąsiedztwie, które to okoliczności w znaczącym stopniu wpływają na realizację imprezy turystycznej lub które w znaczącym stopniu wpływają na przewóz pasażerów do miejsca docelowego. W przypadku rozwiązania umowy o udział w imprezie turystycznej zgodnie z niniejszym ustępem podróżny jest uprawniony do pełnego zwrotu wszelkich wpłat dokonanych z tytułu imprezy turystycznej, ale nie ma prawa do dodatkowej rekompensaty.

3. Organizator może rozwiązać umowę o udział w imprezie turystycznej i dokonać pełnego zwrotu podróżnemu wszelkich wpłat dokonanych z tytułu imprezy turystycznej, bez ponoszenia odpowiedzialności za dodatkową rekompensatę, jeżeli:

[...]

b) organizator nie ma możliwości zrealizowania umowy z powodu nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności i powiadomił podróżnego o rozwiązaniu umowy bez zbędnej zwłoki przed rozpoczęciem imprezy turystycznej.

4. Organizator dokonuje wszelkich zwrotów wymaganych na podstawie ust. 2 i 3 lub, w przypadku ust. 1, zwraca wszelkie płatności dokonane przez podróżnego lub w jego imieniu z tytułu danej imprezy turystycznej, pomniejszone o odpowiednią opłatę za rozwiązanie umowy.

Takie zwroty na rzecz podróżnego dokonywane są bez zbędnej zwłoki, a w każdym razie nie później niż w ciągu 14 dni od rozwiązania umowy o udział w imprezie turystycznej.

[...]”.

- 7 Artykuł 23 dyrektywy 2015/2302, zatytułowany „Bezwzględnie wiążący charakter dyrektywy”, stanowi:

„[...]

2. Podróżni nie mogą zrzekać się praw przyznanych im na mocy środków krajowych transponujących niniejszą dyrektywę.

3. Wszelkie porozumienia umowne lub oświadczenia podróżnego, które bezpośrednio lub pośrednio prowadzą do zrzeczenia się lub ograniczenia praw przyznanych podróżnemu na podstawie niniejszej dyrektywy lub mają na celu obejście stosowania niniejszej dyrektywy, nie są wiążące dla podróżnego”.

Zalecenie (UE) 2020/648

- 8 Zalecenie Komisji (UE) 2020/648 z dnia 13 maja 2020 r. w sprawie bonów oferowanych pasażerom i podróżnym jako alternatywa dla zwrotu pieniędzy za odwołane imprezy turystyczne i usługi transportowe w kontekście pandemii COVID-19 (Dz.U. 2020, L 151, s. 10) stanowi w motywach 9, 13–15, 21 i 22:

„(9) Dyrektywa [2015/2302] stanowi, że jeżeli impreza turystyczna zostanie odwołana z uwagi na »nieuniknione i nadzwyczajne okoliczności«, podróżni mają prawo do pełnego zwrotu wszelkich wpłat dokonanych z tytułu imprezy turystycznej, którego należy dokonać bez zbędnej zwłoki, a w każdym razie w terminie 14 dni od dnia rozwiązania umowy. W takim przypadku organizator może zaoferować zwrot kosztów podróżnemu w formie bonu. Możliwość ta nie pozbawia jednak podróżnych prawa do otrzymania zwrotu w formie pieniężnej.

[...]

(13) Duża liczba odwołanych połączeń w związku z pandemią COVID-19 zdestabilizowała sytuację w zakresie przepływów pieniężnych i przychodów w sektorach transportu i podróży. Problemy z płynnością u organizatorów pogłębia fakt, że muszą oni zwrócić podróżnemu pełną cenę imprezy turystycznej, podczas gdy sami nie zawsze otrzymują we właściwym terminie zwrot kosztów usług, które opłacili z góry, a które stanowią część odwołanej imprezy turystycznej. Może to w praktyce prowadzić do niesprawiedliwego podziału obciążeń między podmiotami gospodarczymi w sektorze podróży.

(14) Jeżeli organizatorzy lub przewoźnicy staną się niewypłacalni, istnieje ryzyko, że wielu podróżnych i pasażerów nie otrzyma żadnego zwrotu, ponieważ ich roszczenia wobec organizatorów i przewoźników nie będą zabezpieczone. Ten sam problem może pojawić się w kontekście relacji między przedsiębiorstwami, w przypadku gdy tytułem zwrotu kosztów opłaconych z góry usług organizatorzy otrzymają bon od przewoźników, którzy później staną się niewypłacalni.

(15) Zwiększenie atrakcyjności bonów jako alternatywy dla zwrotu pieniędzy zwiększyłoby poziom ich akceptacji wśród pasażerów i podróżnych. Pomogłoby to złagodzić problemy przewoźników i organizatorów z płynnością i mogłoby ostatecznie prowadzić do skuteczniejszej ochrony interesów pasażerów i podróżnych.

[...]

(21) Jeżeli chodzi o ewentualne dodatkowe zapotrzebowanie podmiotów z sektora podróży i transportu na płynność, w dniu 19 marca 2020 r. Komisja przyjęła tymczasowe ramy środków pomocy państwa w celu wsparcia gospodarki w kontekście trwającego kryzysu związanego z COVID-19 [...] w oparciu o art. 107 ust. 3 lit. b) [TFUE] w celu zaradzenia poważnym zaburzeniom w gospodarce państw członkowskich. [...]

(22) Tymczasowe ramy mają zasadniczo zastosowanie do wszystkich sektorów i przedsiębiorstw, w tym do przedsiębiorstw transportowych i turystycznych, przy czym sektory transportu i podróży uznano w nich za jedne z sektorów najbardziej dotkniętych obecnym kryzysem. Ramy te mają zaradzić niedoborowi płynności, z którym borykają się przedsiębiorstwa, umożliwiając np. bezpośrednie dotacje, ulgi podatkowe, państwowe gwarancje kredytowe i subsydiowane pożyczki ze środków publicznych. [...] W tym kontekście państwa członkowskie mogą podjąć decyzję o udzieleniu wsparcia podmiotom z sektora podróży i transportu, aby zapewnić zaspokojenie roszczeń o zwrot kosztów, które zgłoszono w związku z pandemią COVID-19, w celu zagwarantowania ochrony praw pasażerów i konsumentów oraz równego traktowania pasażerów i podróżnych”.

9 Zgodnie z pkt 1 tego zalecenia:

„Niniejsze zalecenie dotyczy bonów, które przewoźnicy lub organizatorzy mogą proponować pasażerom lub podróżnym jako alternatywę dla zwrotu pieniędzy, pod warunkiem że pasażerowie lub podróżni dobrowolnie zgodzą się je przyjąć, w następujących okolicznościach:

a) w przypadku odwołania połączenia lub imprezy turystycznej przez przewoźnika lub organizatora od dnia 1 marca 2020 r. z powodów związanych z pandemią COVID-19, w kontekście następujących przepisów:

[...]

5) art. 12 ust. 3 i 4 dyrektywy [2015/2302];

[...]”.

Prawo słowackie

10 Artykuł 33a ustawy nr 170/2018, który został do niej wprowadzony ustawą nr 136/2020, jest zatytułowany „Przepisy tymczasowe dotyczące wyjątkowej sytuacji spowodowanej COVID-19”. Ma on następujące brzmienie:

„1. Jeżeli ze względu na wyjątkową sytuację spowodowaną COVID-19 na Słowacji lub podobną sytuację w miejscu docelowym lub w dowolnym punkcie trasy imprezy turystycznej nie ma możliwości zapewnienia podróżnemu podstawowych elementów usług turystycznych przewidzianych w umowie o udział w imprezie turystycznej, organizator imprezy turystycznej jest uprawniony do:

- a) zaoferowania podróżnemu zmiany umowy o udział w imprezie turystycznej; lub
- b) przesłania podróżnemu powiadomienia o ofercie zastępczej imprezy turystycznej, jeżeli podróżny nie zgadza się na zmianę umowy o udział w imprezie turystycznej zaoferowaną zgodnie z lit. a).

2. W przypadku gdy podróżny zgadza się na zmianę umowy o udział w imprezie turystycznej, o której mowa w ust. 1 lit. a), a cena imprezy turystycznej wynikająca z tej zmiany różni się od sumy wpłat już otrzymanych z tytułu umowy o udział w imprezie turystycznej, strony rozliczają różnicę między ceną imprezy turystycznej wynikającą ze zmiany umowy o udział w imprezie turystycznej a sumą wpłat otrzymanych na podstawie pierwotnej umowy.

3. Powiadomienie o zastępczej imprezie turystycznej jest dokonywane na piśmie i przekazywane podróżnemu na trwałym nośniku w taki sam sposób, w jaki powiadomiono podróżnego o pierwotnej umowie o udział w imprezie turystycznej, chyba że strony uzgodniły inaczej. W powiadomieniu o zastępczej imprezie turystycznej wskazuje się w szczególności:

- a) sumę wpłat otrzymanych z tytułu umowy o udział w imprezie turystycznej;
- b) okoliczność, że zasadnicze elementy usług turystycznych przewidziane w umowie o udział w imprezie turystycznej mogą w porozumieniu z podróżnym zostać zmienione w ramach zastępczej imprezy turystycznej;
- c) prawo podróżnego do przeniesienia umowy o udział w imprezie turystycznej zgodnie z art. 18.

4. Podróżny, który zawarł umowę o udział w imprezie turystycznej, ma prawo do odmowy przyjęcia oferty zastępczej imprezy turystycznej – na piśmie i w terminie 14 dni od daty otrzymania powiadomienia o zastępczej imprezie turystycznej – jeżeli jest on:

- a) wpisany, dopóki trwa wyjątkowa sytuacja spowodowana COVID-19 na Słowacji, do rejestru osób poszukujących pracy, co potwierdza pisemne powiadomienie o wpisie do rejestru osób poszukujących pracy;
- b) osobą prowadzącą działalność na własny rachunek lub jednoosobową spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością, która otrzymała pomoc finansową w ramach projektu mającego na celu promowanie utrzymania zatrudnienia po ogłoszeniu sytuacji nadzwyczajnej, stanu wyjątkowego lub nadzwyczajnego, a także uregulowanie ich konsekwencji, co potwierdza zaświadczenie o przyznaniu tej pomocy;

- c) rodzicem samotnie wychowującym dziecko, który otrzymał prawo do zasiłku opiekuńczego w okresie pandemii, co potwierdza zaświadczenie o przyznaniu tego zasiłku oraz oświadczenie własne dotyczące jego statusu rodzica samotnie wychowującego dziecko;
 - d) osobą w ciąży w dniu otrzymania powiadomienia o zastępczej imprezie turystycznej, co potwierdza zaświadczenie lekarskie; lub
 - e) osobą w wieku co najmniej 65 lat, co potwierdza wzmianka dotycząca daty urodzenia zawarta w dowodzie osobistym lub wszelkim innym podobnym dokumencie tożsamości.
5. Podróżny, który zawarł umowę o udział w imprezie turystycznej, ma prawo odmówić jedynie części zastępczej imprezy turystycznej, na piśmie i w terminie 14 dni od daty otrzymania powiadomienia o zastępczej imprezie turystycznej, jeżeli co najmniej jeden z podróżnych wymienionych w umowie o udział w imprezie turystycznej znajduje się w jednej z sytuacji opisanych w ust. 4.
6. W przypadku gdy podróżny, który zawarł umowę o udział w imprezie turystycznej, odmawia, na podstawie ust. 4, przyjęcia zastępczej imprezy turystycznej, organizator imprezy turystycznej zwraca mu, bez opłaty za rozwiązanie, wszystkie wpłaty otrzymane z tytułu umowy o udział w imprezie turystycznej – niezwłocznie i nie później niż 14 dni od daty otrzymania odmowy przyjęcia zastępczej imprezy turystycznej. W przypadku gdy podróżny, który zawarł umowę o udział w imprezie turystycznej, odmawia, zgodnie z ust. 5, części zastępczej imprezy turystycznej w powiązaniu z jednym lub większą liczbą podróżnych, których dotyczy ta sama umowa o udział w imprezie turystycznej, organizator imprezy turystycznej zwraca mu, bez opłaty za rozwiązanie w odniesieniu do osób nieuczestniczących w zastępczej imprezie turystycznej, wpłaty, które otrzymał z tytułu umowy o udział w imprezie turystycznej – niezwłocznie i nie później niż 14 dni od daty otrzymania częściowej odmowy przyjęcia zastępczej imprezy turystycznej.
7. Organizator imprez turystycznych musi uzgodnić z podróżnym, że do dnia 31 sierpnia 2021 r. zrealizuje zastępczą imprezę turystyczną.
8. Jeżeli cena zastępczej imprezy turystycznej różni się od sumy wpłat otrzymanych z tytułu umowy o udział w imprezie turystycznej, strony rozliczają między sobą różnicę między kwotą wskazaną w powiadomieniu o zastępczej imprezie turystycznej a ceną tej imprezy turystycznej – w terminie 14 dni od dnia, w którym organizator imprezy turystycznej uzgodnił z podróżnym skorzystanie z zastępczej imprezy turystycznej.
9. Jeżeli organizator imprezy turystycznej nie osiągnie porozumienia z podróżnym w sprawie skorzystania z zastępczej imprezy turystycznej przed dniem 31 sierpnia 2021 r., uznaje się, że organizator rozwiązał umowę o umowy o udział w imprezie turystycznej, i musi on zwrócić podróżnemu wszystkie wpłaty otrzymane z tytułu umowy o imprezę turystyczną – niezwłocznie i nie później niż do dnia 14 września 2021 r.
10. Jeżeli w okresie od dnia 12 marca 2020 r. do dnia wejścia w życie niniejszej ustawy podróżny lub organizator imprezy turystycznej rozwiązał umowę o udział w imprezie turystycznej zgodnie z art. 21 ust. 2 lub art. 21 ust. 3 lit. b), a organizator imprezy turystycznej, na podstawie tego rozwiązania umowy, nie zwrócił podróżnemu wszystkich wpłat otrzymanych z tytułu umowy o udział w imprezie turystycznej, zastosowanie ma procedura określona w ust. 1.

11. Jeżeli w okresie od dnia 12 marca 2020 r. do dnia wejścia w życie niniejszej ustawy podróżny rozwiązał umowę o udział w imprezie turystycznej zgodnie z art. 21 ust. 1, a opłata za rozwiązanie umowy nie została uiszczona, zastosowanie ma procedura określona w ust. 1.

12. Jeżeli pomimo wyjątkowej sytuacji spowodowanej COVID-19 na Słowacji lub podobnej sytuacji w miejscu docelowym lub w dowolnym punkcie trasy imprezy turystycznej możliwe jest przeprowadzenie imprezy turystycznej zgodnie z umową o udział w imprezie turystycznej, lecz podróżny odmawia skorzystania z imprezy turystycznej, musi on powiadomić o tym na piśmie organizatora imprezy turystycznej co najmniej 30 dni przed rozpoczęciem imprezy turystycznej; w ciągu pierwszych 30 dni od daty wejścia w życie niniejszej ustawy termin ten wynosi co najmniej 15 dni przed rozpoczęciem imprezy turystycznej. W terminie 14 dni od dnia otrzymania informacji, o których mowa w zdaniu pierwszym, organizator imprezy turystycznej przesyła podróżnemu powiadomienie o zastępczej imprezie turystycznej, o której mowa w ust. 3, i postępuje zgodnie z ust. 7–9; przepisy ust. 4, 5 i 6 nie mają zastosowania.

13. Dopóki trwa wyjątkowa sytuacja wywołana COVID-19 na Słowacji lub podobna sytuacja w miejscu docelowym lub jakimkolwiek punkcie trasy imprezy turystycznej, organizator imprezy turystycznej nie może żądać od podróżnego zapłaty zaliczki na poczet ceny imprezy turystycznej; przepis ten nie ma zastosowania, jeżeli podróżny zgadza się na zmianę umowy o udział w imprezie turystycznej zgodnie z ust. 1 lit. a).

14. Ochrona na wypadek niewypłacalności, z której korzysta umowa o udział w imprezie turystycznej, ma odpowiednio zastosowanie do umowy o udział w imprezie turystycznej nawet po jej zmianie lub po przesłaniu powiadomienia o zastępczej imprezie turystycznej”.

Postępowanie poprzedzające wniesienie skargi i postępowanie przed Trybunałem

- 11 Pismem z dnia 14 maja 2020 r. Komisja powiadomiła Republikę Słowacką, że otrzymała informacje wskazujące na to, iż w kontekście światowej pandemii COVID-19 to państwo członkowskie przygotowuje środki krajowe mogące być sprzeczne z dyrektywą 2015/2302. Komisja zwróciła się do organów słowackich o przedstawienie dodatkowych informacji na temat stanu przygotowania tych środków.
- 12 Pismem z dnia 28 maja 2020 r. Republika Słowacka poinformowała Komisję, że w dniu 20 maja 2020 r. rada narodowa Republiki Słowackiej przyjęła ustawę nr 136/2020 zmieniającą ustawę nr 170/2018. To państwo członkowskie wyjaśniło, że zgodnie z ustawą nr 136/2020 biura podróży mają możliwość zaoferowania swoim klientom zmiany obowiązującej umowy o imprezę turystyczną lub, jeżeli klienci odrzucili tę zmianę, zastępczej imprezy turystycznej, co zakładało, że dane biuro podróży i dany klient uzgodnią nową imprezę turystyczną przed końcem sierpnia 2021 r.
- 13 W dniu 3 lipca 2020 r. Komisja skierowała do Republiki Słowackiej wezwanie do usunięcia uchybienia, w którym stwierdziła, że wprowadzając, poprzez przyjęcie ustawy nr 136/2020, art. 33a do ustawy nr 170/2018, to państwo członkowskie uchybiło obowiązkowi ciążącemu na nim na mocy art. 12 ust. 2, art. 12 ust. 3 lit. b) i art. 12 ust. 4 dyrektywy 2015/2302 w związku z jej art. 4.

- 14 Republika Słowacka udzieliła odpowiedzi na to wezwanie pismem z dnia 28 sierpnia 2020 r. W piśmie tym, przyznając, że zmiana ustawy nr 170/2018 wynikająca z ustawy nr 136/2020 stanowi odstępstwo od przepisów dyrektywy 2015/2302, wspomniane państwo członkowskie podniosło, że przyjęcie tej zmiany było uzasadnione zgodnymi z prawem względami, ponieważ przedsiębiorstwa prowadzące działalność w sektorze turystycznym potrzebują dodatkowego terminu na stopniowy zwrot wpłat wszystkim swoim klientom – w przeciwnym wypadku byłyby one narażone na upadłość.
- 15 W dniu 30 października 2020 r. Komisja skierowała do Republiki Słowackiej uzasadnioną opinię, w której, po pierwsze, zarzuciła temu państwu członkowskiemu, że przyjmując ustawę nr 136/2020, uchybiło ono obowiązкови, o którym mowa w pkt 13 niniejszego wyroku, a po drugie, wezwała to państwo do podjęcia środków niezbędnych do zastosowania się do tej uzasadnionej opinii w terminie dwóch miesięcy od jej otrzymania, czyli do dnia 30 grudnia 2020 r.
- 16 Republika Słowacka odpowiedziała na wspomnianą uzasadnioną opinię pismem z dnia 18 grudnia 2020 r. W piśmie tym owo państwo członkowskie wskazało, że rozpatrywana zmiana ustawodawstwa jest uzasadniona w świetle wyjątkowej sytuacji związanej ze skalą rozprzestrzeniania się COVID-19 i że celem tej zmiany nie było pozbawienie podróżnych ich praw, lecz przyznanie organizatorom imprez turystycznych terminu, w którym mogliby oni uregulować wszystkie swoje stosunki umowne z podróżnymi.
- 17 Uznawszy, że w chwili upływu terminu wyznaczonego w uzasadnionej opinii, a także w dniu wniesienia niniejszej skargi, prawo słowackie pozostawało sprzeczne z dyrektywą 2015/2302, Komisja postanowiła wnieść niniejszą skargę.
- 18 Postanowieniem Prezesa Trybunału z dnia 21 stycznia 2022 r. Królestwo Danii zostało dopuszczone do sprawy w charakterze interwenienta popierającego żądania Komisji.

W przedmiocie skargi

Argumentacja stron

- 19 Na poparcie skargi Komisja podnosi, że art. 33a ustawy nr 170/2018 pozbawia podróżnych ich prawa do rozwiązania umowy o udział w imprezie turystycznej i otrzymania zwrotu zgodnie z art. 12 dyrektywy 2015/2302 – i to w momencie, w którym są oni narażeni na poważne konsekwencje światowej pandemii COVID-19. Otóż, o ile skutki kryzysu COVID-19 z pewnością podwyższyły ryzyko upadłości licznych organizatorów imprez turystycznych, o tyle ani w dyrektywie 2015/2302, ani w żadnym innym akcie prawnym Unii nie umożliwiono państwom członkowskim odstąpienia od stosowania tego art. 12.
- 20 W tym względzie Komisja podnosi w pierwszej kolejności, że art. 12 dyrektywy 2015/2302 miał zastosowanie do tej pandemii – a nie tylko do sytuacji o szerokim zasięgu lokalnym lub regionalnym. Wystąpienie takiej pandemii jest bowiem objęte zakresem pojęcia „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności”, zawartego w tym art. 12 i zdefiniowanego w art. 3 pkt 12 tej dyrektywy. Okoliczność, że motyw 31 wspomnianej dyrektywy odnosi się w tym kontekście i tytułem przykładu do wybuchu epidemii poważnej choroby w docelowym miejscu podróży, nie może wykazać, że wspomniany art. 12 dotyczy wyłącznie wydarzeń o zasięgu lokalnym.

- 21 Ponadto, ponieważ pojęcie to jest związane z pojęciem siły wyższej, to ostatnie nie może być stosowane poza ramami zdefiniowanymi w dyrektywie 2015/2302.
- 22 Zdaniem Komisji, chociaż przy przyjmowaniu tej dyrektywy nie przewidziano możliwości pandemii o takiej skali jak pandemia COVID-19, dyrektywa ta została jednak opracowana właśnie po to, aby sprostać takim nieuniknionym i nadzwyczajnym okolicznościom. Przyjęcie, że dyrektywa 2015/2302 ma zastosowanie w przypadku problemów na mniejszą skalę terytorialną, lecz nie w przypadku problemów na większą skalę lub na skalę światową, miałyby absurdalne konsekwencje.
- 23 Co więcej, z art. 4 dyrektywy 2015/2302 w związku z jej motywami 4 i 5 wynika, że dyrektywa ta dokonuje pełnej harmonizacji dziedzin, do których ma zastosowanie. Otóż art. 33a ustawy nr 170/2018 odpowiada woli ochrony organizatorów imprez turystycznych – ze szkodą dla konsumentów, którzy są jednak również dotknięci światową pandemią COVID-19. W tym względzie, chociaż Republika Słowacka zdecydowała się chronić organizatorów imprez turystycznych, liczne inne państwa członkowskie nie uczyniły tego. A zatem nie wszyscy podróżni z Unii mogliby korzystać z takiego samego poziomu ochrony, co utrudniłoby realizację zamierzonego w dyrektywie 2015/2302 podwójnego celu związanego z harmonizacją i ochroną konsumentów.
- 24 Wreszcie, Komisja przypomina – co się tyczy podnoszonego przez to państwo członkowskie bezpośredniego ryzyka zakończenia działalności przez znaczną liczbę organizatorów imprez turystycznych – że mogliby oni skorzystać z pewnych środków pomocy państwa.
- 25 W drugiej kolejności Komisja podnosi, że powiadomienie o zastępczej imprezie turystycznej takie jak przewidziane w art. 33a ustawy nr 170/2018 – porównywalne z bonem – nie odpowiada pojęciu „zwrotu” w rozumieniu art. 12 dyrektywy 2015/2302. Zwrot oznaczałby bowiem, że osoba, która dokonała wpłaty, odzyskuje wpłaconą kwotę w formie środków pieniężnych, co pozwoliłoby jej swobodnie dysponować tą kwotą. Zdaniem Komisji, gdyby prawodawca Unii miał zamiar zezwolić na tak szczególny i niekorzystny dla podróżnego sposób zwrotu, wyraźnie wspominałby o takiej możliwości, jak to uczynił w innych aktach prawnych dotyczących praw pasażerów lotniczych i praw konsumentów.
- 26 W trzeciej i ostatniej kolejności Komisja jest zdania, że nie można uwzględnić argumentu państwa członkowskiego, zgodnie z którym dyrektywa 2015/2302 nie ma zastosowania do światowej pandemii COVID-19, lecz że pandemia ta stanowi jednocześnie przypadek siły wyższej uniemożliwiającej mu wywiązanie się ze zobowiązań ciężących na nim na mocy tej dyrektywy.
- 27 Królestwo Danii, które w pełni popiera żądania Komisji, podnosi w szczególności, że przyjmując dyrektywę 2015/2302, prawodawca Unii postanowił wprowadzić szczególnie wysoką ochronę konsumentów na wypadek wystąpienia nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności, takich jak światowa pandemia COVID-19. Tak więc kryzys zdrowotny związany z tą pandemią nie może uzasadniać przedłużenia terminu zwrotu przewidzianego w art. 12 ust. 4 tej dyrektywy.
- 28 W tym kontekście system kredytowy wprowadzony w tym państwie członkowskim w ramach Rejsegarantifonden (funduszu gwarancyjnego dla podróży), który umożliwił biurom podróży potrzebującym dodatkowych środków pieniężnych zaciąganie pożyczek na korzystnych warunkach w celu zapewnienia zwrotu wpłat klientom w przewidzianym w tym przepisie terminie 14 dni, pokazuje, że pomimo wspomnianej pandemii możliwe było zwrócenie konsumentom kwoty pieniężnej w tym terminie.

- 29 Republika Słowacka wnosi o oddalenie skargi Komisji. Podnosi ona w pierwszej kolejności, że art. 12 dyrektywy 2015/2302 nie ma zastosowania do sytuacji związanej ze światowym kryzysem zdrowotnym, takiej jak pandemia COVID-19, ponieważ wyważenie interesów podróźnych i organizatorów imprez turystycznych w chwili przyjęcia tej dyrektywy zostało dokonane w okolicznościach całkowicie odmiennych od okoliczności, które zapoczątkowały tę pandemię.
- 30 W tym względzie z brzmienia art. 12 ust. 2 wspomnianej dyrektywy w świetle jej motywu 31 wynika, że przy przyjmowaniu tej dyrektywy wzięto pod uwagę jedynie ewentualność wystąpienia poważnej choroby „w miejscu docelowym lub jego najbliższym sąsiedztwie”. Chociaż art. 12 ust. 3 lit. b) dyrektywy 2015/2302 nie zawiera takiego wskazania, należy go interpretować – w ramach wykładni systemowej – w identyczny sposób. Natomiast ramy prawne ustanowione w tej dyrektywie nie są dostosowane do wyjątkowej sytuacji takiej jak światowa pandemia COVID-19, co wynika również z ograniczonego zakresu – przedstawionego w motywie 40 wspomnianej dyrektywy i uznanego przez samą Komisję – systemu ochrony organizatorów imprez turystycznych przed niewyłacalnością, o którym mowa w art. 17 tej dyrektywy.
- 31 Nie jest zatem prawdą, że dyrektywa 2015/2302 została opracowana właśnie w celu zaradzenia okolicznościom takim jak okoliczności wynikające z tej pandemii. W tym względzie Republika Słowacka podkreśla, powołując się w szczególności na wyrok z dnia 18 marca 2021 r., Kuoni Travel (C-578/19, EU:C:2021:213), że dyrektywa ta nie reguluje sytuacji siły wyższej, które z kolei były uregulowane w poprzedzającej ją dyrektywie 90/314. W tym kontekście z art. 3 pkt 12 dyrektywy 2015/2302 w żaden sposób nie wynika, że „nieuniknione i nadzwyczajne okoliczności” zdefiniowane w tym przepisie powinny mieć nietypowy i nieprzewidywalny charakter, jak w swoim utrwalonym orzecznictwie wymaga tego Trybunał, aby dana okoliczność mogła zostać zakwalifikowana jako przypadek „siły wyższej”.
- 32 Ponadto zdaniem tego państwa członkowskiego, gdyby nie przyjęto szczególnych przepisów, mogłoby dojść do naruszenia nie tylko interesów organizatorów imprez turystycznych, lecz również interesów podróźnych, czyli konsumentów – poprzez stworzenie zagrożenia dla zainteresowanych przedsiębiorstw i uniemożliwienie w konsekwencji jakiegokolwiek zwrotu dokonanych wpłat.
- 33 W związku z tym w sytuacji światowej pandemii i związanych z nią skutków Republika Słowacka miała prawo przyjąć środki nieobjęte zakresem dyrektywy 2015/2302, takie jak art. 33a ustawy nr 170/2018, w celu uwzględnienia znacznego przesunięcia punktu równowagi między interesami podróźnych i przedsiębiorców.
- 34 W drugiej kolejności Republika Słowacka podnosi posiłkowo, że powiadomienie o podróży zastępczej, przewidziane w art. 33a ustawy nr 170/2018, może stanowić zwrot dokonanych wpłat w rozumieniu art. 12 dyrektywy 2015/2302. To państwo członkowskie podkreśla, że takie powiadomienie dotyczyło uprawnienia do zamiany wpłaty na świadczenie innych usług turystycznych – objętego ochroną na wypadek upadłości, zbywalnego na rzecz innych osób, a jeżeli nie skorzystano z niego we wskazanym okresie, uprawniającego do zwrotu wszystkich dokonanych już wpłat w formie kwoty pieniężnej.
- 35 W języku potocznym wyraz „zwrot” nie odnosi się bowiem wyłącznie do zwrotu kwoty pieniężnej, lecz obejmuje również odszkodowanie z tytułu takich wpłat w innej formie. Taki sposób wykładni znajduje również potwierdzenie w fakcie, że we właściwych przepisach dyrektywy 2015/2302, w szczególności w wersjach językowych niemieckiej i angielskiej, dokonano rozróżnienia między

przyznaniem zwrotu wpłat a zwrotem. Co więcej, w świetle ogólnej systematyki i celu tej dyrektywy terminy „zwrot” lub „zwrócić” można interpretować jako umożliwiające również odszkodowanie za wspomniane wpłaty w formie innej niż kwota pieniężna.

- 36 Ponadto Republika Słowacka zauważa, że okoliczność, iż inne akty prawne Unii wyraźnie przewidują inne formy zwrotu wpłat, nie jest istotna, ponieważ akty te różnią się od dyrektywy 2015/2302 albo ze względu na ich charakter, albo ze względu na ich dziedziny i cele. W braku identyczności stosunków prawnych ustanowionych w takich aktach przyjęcie jakiegokolwiek aktu wymagałoby przeprowadzenia nowej oceny równowagi istniejącej pomiędzy poszczególnymi prawami i uzasadnionymi interesami wszystkich adresatów danego aktu.
- 37 Dyrektywa 2015/2302 ma zaś na celu ochronę podróżnych i praw zawodowych organizatorów imprez turystycznych. W tym względzie, w sytuacji gdy zachodzi konflikt pomiędzy kilkoma prawami chronionymi w porządku prawnym Unii, wykładni danych aktów należy dokonywać, przestrzegając konieczności pogodzenia wymogów związanych z ochroną poszczególnych praw oraz zapewnienia odpowiedniej równowagi między nimi (wyrok z dnia 31 stycznia 2013 r., McDonagh, C-12/11, EU:C:2013:43, pkt 62).
- 38 W trzeciej i ostatniej kolejności Republika Słowacka podnosi w dalszej kolejności posiłkowo, że niekorzystną sytuację związaną ze światową pandemią COVID-19 można uznać za przypadek siły wyższej w rozumieniu orzecznictwa Trybunału.
- 39 To państwo członkowskie podkreśla, że ponieważ taki argument został podniesiony w dalszej kolejności posiłkowo, nie jest on w żaden sposób niezgodny z podniesionym tytułem głównym argumentem, zgodnie z którym dyrektywa 2015/2302 nie ma zastosowania do tej pandemii. Ponadto twierdzenie Komisji, zgodnie z którym dyrektywa ta nie zezwala już na stosowanie pojęcia siły wyższej poza ramami, które reguluje, jest błędne. Należy bowiem rozróżnić stosowanie tego pojęcia, po pierwsze, w zakresie, w jakim dotyczy ono praw i obowiązków ustanowionych w ramach stosunku umownego między organizatorem a podróżnym, przewidzianych w tej dyrektywie, a po drugie, jako przyczynę uzasadniającą uchybienie zobowiązaniom przez państwo członkowskie.
- 40 W niniejszej sprawie wynikające z orzecznictwa Trybunału przesłanki powołania się na siłę wyższą – rozumianą w tym ostatnim znaczeniu – zostały spełnione. Światowa pandemia COVID-19 i wynikające z niej znaczne ograniczenie turystyki w skali światowej stanowią bowiem okoliczności zewnętrzne i niezależne od woli Republiki Słowackiej, których nie mogła ona ani przewidzieć, ani którym nie mogła zapobiec, nawet podejmując wszelkie możliwe wysiłki i wykazując należyłą staranność.
- 41 To państwo członkowskie wyjaśnia, że brak płynności finansowej, a także ryzyko niewypłacalności biur podróży i negatywnych reperkusji dla całego rozpatrywanego sektora gospodarczego – wynikające z rozwoju tej pandemii i związanych z nią środków – stanowiły niemożliwe do przewyciężenia trudności, które tymczasowo uniemożliwiły mu wywiązanie się ze zobowiązań wynikających z dyrektywy 2015/2302. W tym kontekście stosowanie art. 33a ustawy nr 170/2018 było ograniczone do niezbędnego okresu i obecnie przestało obowiązywać, biorąc pod uwagę konieczność zapewnienia wysokiego poziomu ochrony konsumentów i ustanowienia właściwej równowagi między tym poziomem a konkurencyjnością przedsiębiorstw.

- 42 Co się tyczy znaczenia przykładu środka pomocy państwa takiego jak przyjęty w Danii poprzez uruchomienie Rejsegarantifonden (funduszu gwarancyjnego dla podróży), Republika Słowacka zauważa, że możliwość przyznania pomocy państwa za pośrednictwem funduszu gwarancyjnego mogłaby zostać ograniczona sposobem organizacji krajowego systemu ochrony na wypadek niewypłacalności, co wymagałoby złożonej zmiany prawa słowackiego, niemożliwej do zrealizowania w okresie poważnego kryzysu. Ponadto pomoc państwa powinna mieć charakter środka ostatecznego (*ultima ratio*), ponieważ stanowiłaby istotną ingerencję w konkurencję i funkcjonowanie rynku.

Ocena Trybunału

- 43 W skardze Komisja zarzuca Republice Słowackiej, że przyjmując art. 33a ustawy nr 170/2018, uchybiła ona zobowiązaniu ciążącemu na niej na mocy art. 12 ust. 2, art. 12 ust. 3 lit. b) i art. 12 ust. 4 dyrektywy 2015/2302 w związku z jej art. 4 w zakresie, w jakim ów art. 33a przewiduje w istocie, po pierwsze, że jeżeli ze względu na wyjątkową sytuację spowodowaną światową pandemią COVID-19 nie było możliwości wykonania umowy o udział w imprezie turystycznej, organizator był uprawniony do oferowania zainteresowanym podróżnym zastępczej imprezy turystycznej – zamiast zwrotu dokonanych wpłat w rozumieniu tego art. 12, a po drugie, że podróżni ci mieli wówczas prawo do tego zwrotu dopiero po dniu 31 sierpnia 2021 r. i nie później niż w dniu 14 września 2021 r.
- 44 W pierwszej kolejności należy zbadać, czy ta wyjątkowa sytuacja może wchodzić w zakres pojęcia „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności” w rozumieniu art. 12 dyrektywy 2015/2302, w związku z czym art. 12 ust. 2 i art. 12 ust. 3 lit. b) dyrektywy 2015/2302 może mieć zastosowanie do przypadków przewidzianych w art. 33a ustawy nr 170/2018.
- 45 Aby udzielić odpowiedzi na to pytanie, należy przypomnieć, że pojęcie to zostało zdefiniowane w art. 3 pkt 12 dyrektywy 2015/2302 jako „sytuacj[a] poza kontrolą strony powołującej się na taką sytuację i której skutków nie można było uniknąć, nawet gdyby podjęto wszelkie rozsądne działania”.
- 46 W motywie 31 tej dyrektywy uściślono zakres tego pojęcia, wskazując, że „[m]ogą one obejmować na przykład działania wojenne, inne poważne problemy związane z bezpieczeństwem, takie jak terroryzm, znaczące zagrożenie dla zdrowia ludzkiego, takie jak wybuch epidemii poważnej choroby w docelowym miejscu podróży lub katastrofy naturalne, takie jak powódzie lub trzęsienia ziemi, lub warunki pogodowe uniemożliwiające bezpieczną podróż do miejsca docelowego uzgodnionego w umowie o udział w imprezie turystycznej”.
- 47 Ponadto z art. 12 ust. 2 dyrektywy 2015/2302 wynika, że nieuniknione i nadzwyczajne okoliczności mogą jedynie uzasadniać rozwiązanie umowy przez podróżnego, dające mu prawo do pełnego zwrotu wpłat dokonanych z tytułu imprezy turystycznej, jeżeli wystąpiły one „w miejscu docelowym lub jego najbliższym sąsiedztwie” i „w znaczącym stopniu wpływają na realizację imprezy turystycznej lub [...] w znaczącym stopniu wpływają na przewóz pasażerów do miejsca docelowego”.
- 48 O ile do celów rozwiązania umowy o udział w imprezie turystycznej kwalifikacja danego wydarzenia jako sytuacji wchodzącej w zakres pojęcia „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności” w rozumieniu tego art. 12 zależy koniecznie od konkretnych okoliczności danej sprawy, w szczególności zaś od konkretnie uzgodnionych usług turystycznych, a także od

konsekwencji tego wydarzenia w przewidywanym miejscu docelowym, o tyle, jak podnosi Komisja, światowy kryzys zdrowotny taki jak pandemia COVID-19 należy, jako taki, uznać za mogący wchodzić w zakres tego pojęcia.

- 49 Takie zdarzenie w sposób oczywisty nie podlega bowiem jakiegokolwiek kontroli, a jego konsekwencji nie można było uniknąć, nawet gdyby podjęto wszelkie racjonalne środki. Zdarzenie to wskazuje ponadto na istnienie „znaczącego zagrożenia dla zdrowia ludzkiego”, o którym mowa w motywie 31 wspomnianej dyrektywy.
- 50 Nie ma w tym względzie znaczenia okoliczność, że – podobnie jak w art. 12 ust. 2 tej dyrektywy – w motywie tym zilustrowano te sformułowania, posługując się przykładem wybuchu epidemii poważnej choroby „w docelowym miejscu podróży”, ponieważ takie uściślenie nie ma na celu ograniczenia zakresu pojęcia „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności” do wydarzeń lokalnych, lecz ma na celu wykazanie, że okoliczności te muszą w każdym razie wystąpić w szczególności w przewidywanym miejscu przeznaczenia i mieć z tego tytułu poważne konsekwencje dla realizacji danej imprezy turystycznej.
- 51 W tym względzie, skoro rozprzestrzenianie się poważnej choroby w docelowym miejscu podróży może wchodzić w zakres tego pojęcia, to a fortiori powinno być tak w przypadku rozprzestrzeniania się poważnej choroby w skali światowej, ponieważ skutki tej ostatniej dotyczą również tego miejsca.
- 52 Ponadto wykładnia art. 12 ust. 2 i art. 12 ust. 3 lit. b) dyrektywy 2015/2302, zgodnie z którą przepisy te mają zastosowanie wyłącznie do wydarzeń o zasięgu lokalnym, z wyłączeniem wydarzeń o szerszym zasięgu, byłaby sprzeczna, po pierwsze, z zasadą pewności prawa, ponieważ w braku jakiegokolwiek kryterium rozgraniczenia przewidzianego w tym celu w tej dyrektywie rozgraniczenie między tymi dwiema kategoriami zdarzeń może być niejasne i zmienne, co ostatecznie spowodowałoby niepewność korzystania z ochrony przyznanej na mocy wspomnianego przepisu.
- 53 Po drugie, taka wykładnia byłaby niespójna w świetle celu zamierzonego we wspomnianej dyrektywie, który zgodnie z jej art. 1 w związku z motywem 5 tej dyrektywy polega na przyczynieniu się do właściwego funkcjonowania rynku wewnętrznego i osiągnięcia wysokiego, możliwie ujednoczonego poziomu ochrony konsumentów [zob. podobnie wyrok z dnia 12 stycznia 2023 r., FTI Touristik (Impreza turystyczna na Wyspach Kanaryjskich), C-396/21, EU:C:2023:10, pkt 29].
- 54 Wspomniana wykładnia oznaczałaby bowiem, że podróżni, którzy rozwiązują swoją umowę o udział w imprezie turystycznej, powołując się na pojawienie się choroby o zasięgu lokalnym, nie byłiby zobowiązani do zapłaty opłaty za rozwiązanie umowy, podczas gdy podróżni, którzy rozwiązują tę umowę ze względu na pojawienie się choroby o zasięgu światowym, musieliby uiścić takie koszty, w związku z czym zainteresowani podróżni korzystaliby z niższego poziomu ochrony w przypadku wystąpienia światowego kryzysu zdrowotnego niż w przypadku wystąpienia choroby o zasięgu lokalnym.
- 55 Co się tyczy celu związanego z ochroną konsumentów, Republika Słowacka podnosi jednak, że ochrony tej nie można oddzielić od ochrony organizatorów imprez turystycznych przed niewypłacalnością, przewidzianej w art. 17 dyrektywy 2015/2302, która to ochrona nie ma na celu pokrycia wyjątkowo mało prawdopodobnego ryzyka, takiego jak wybuch światowej

pandemii. To państwo członkowskie wywodzi z tego, że stosowania prawa do pełnego zwrotu wpłat przewidzianego w art. 12 ust. 2 i art. 12 ust. 3 lit. b) tej dyrektywy również nie należy rozszerzać na takie sytuacje.

- 56 W tym względzie, jak podkreślono również w motywach 13 i 14 zalecenia 2020/648, jest bezsporne, że światowy kryzys zdrowotny taki jak pandemia COVID-19 może narazić organizatorów imprez turystycznych na zwiększone ryzyko niewypłacalności, nieobjęte ubezpieczeniem zawartym na podstawie art. 17 dyrektywy 2015/2302, i że takie ryzyko może mieć wpływ na prawo zainteresowanych podróżnych do zwrotu wpłat dokonanych z tytułu imprezy turystycznej.
- 57 W tym kontekście należy stwierdzić, że wykładnia art. 12 ust. 2 i art. 12 ust. 3 lit. b) dyrektywy 2015/2302 skutkująca w takich okolicznościach od razu odmówieniem podróżnym możliwości skorzystania z tego prawa w sposób konieczny naruszałaby jeszcze bardziej ochronę ich interesów.
- 58 Co się tyczy rozróżnienia, jakiego zdaniem Republiki Słowackiej należy dokonać między pojęciem „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności” a pojęciem siły wyższej, ponieważ pandemia taka jak światowa pandemia COVID-19 wchodzi jej zdaniem wyłącznie w zakres tego ostatniego pojęcia, należy zauważyć, że wbrew temu, co twierdzi to państwo członkowskie, taki argument nie znajduje żadnego oparcia w wyroku z dnia 18 marca 2021 r., Kuoni Travel (C-578/19, EU:C:2021:213).
- 59 Sytuacja rozpatrywana w sprawie, w której zapadł ten wyrok, dotyczyła bowiem dyrektywy 90/314, która została uchylona i zastąpiona dyrektywą 2015/2302. Niezależnie od dokonanego w tej pierwszej dyrektywie rozróżnienia między pojęciem siły wyższej a pojęciem zdarzenia, którego nie można było przewidzieć lub któremu nie można było zapobiec, o którym mowa w pkt 58 wspomnianego wyroku, należy stwierdzić, że dyrektywa 2015/2302 nie przejęła ani jednego, ani drugiego z tych pojęć, lecz odnosi się ona w tym kontekście wyłącznie do pojęcia „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności”. Tymczasem, jak stwierdzono już w pkt 48 i 49 niniejszego wyroku, światowy kryzys zdrowotny taki jak pandemia COVID-19 może wchodzić w zakres tego pojęcia.
- 60 W świetle powyższego należy stwierdzić, że wbrew temu, co twierdzi Republika Słowacka, pojęcie „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności” w rozumieniu art. 12 ust. 2 i art. 12 ust. 3 lit. b) dyrektywy 2015/2302 może obejmować wybuch kryzysu zdrowotnego na skalę światową, w związku z czym przepis ten może być stosowany do przypadków przewidzianych w art. 33a ustawy nr 170/2018, a mianowicie przypadków, w których nie można było zapewnić podróżnemu podstawowych elementów usług turystycznych przewidzianych w umowie o udział w imprezie turystycznej „ze względu na wyjątkową sytuację spowodowaną COVID-19 na Słowacji lub podobną sytuację w miejscu docelowym lub w dowolnym punkcie trasy imprezy turystycznej”.
- 61 W drugiej kolejności należy zbadać, czy – jak podnosi Republika Słowacka – przewidziane w art. 33a ustawy nr 170/2018 uprawnienie wynikające z powiadomienia o podróży zastępczej może stanowić zwrot dokonanych wpłat w rozumieniu art. 12 ust. 2 i art. 12 ust. 3 lit. b) dyrektywy 2015/2302.
- 62 W tym względzie należy przede wszystkim stwierdzić, że dyrektywa ta nie zawiera żadnej definicji pojęcia „zwrotu”.

- 63 Następnie z utrwalonego orzecznictwa wynika, że ustalenia znaczenia i zakresu pojęć, których definicji prawo Unii nie zawiera, należy dokonywać zgodnie z ich zwyczajowym znaczeniem w języku potocznym, z uwzględnieniem jednocześnie kontekstu, w jakim są one użyte, i celów uregulowania, którego są częścią (wyrok z dnia 18 marca 2021 r., Kuoni Travel, C-578/19, EU:C:2021:213, pkt 37).
- 64 Zgodnie z jego zwyczajowym znaczeniem w języku potocznym termin „zwrot” odnosi się do zwrócenia danej osobie kwoty pieniężnej, którą wypłaciła lub zapłaciła tytułem zaliczki innej osobie, i oznacza w związku z tym dla tej ostatniej osoby zwrócenie owej kwoty pierwszej osobie. Takie znaczenie wynika zresztą jednoznacznie z brzmienia art. 12 ust. 2 i 3 dyrektywy 2015/2302 rozpatrywanego w całości, w którym uściślono, że pełny zwrot dotyczy „wpłat dokonanych” z tytułu imprezy turystycznej, co rozwiewa w ten sposób wszelkie wątpliwości co do przedmiotu zwrotu – dotyczącego kwoty pieniężnej.
- 65 Z powyższego wynika, że pojęcie „zwrotu” w rozumieniu art. 12 ust. 2 i 3 dyrektywy 2015/2302 oznacza zwrócenie wpłat dokonanych z tytułu imprezy turystycznej w formie kwoty pieniężnej.
- 66 Takiego sposobu wykładni nie podważa argument Republiki Słowackiej dotyczący rozróżnienia terminologicznego, jakie miało być dokonane, co się tyczy tego pojęcia, w szczególności w wersjach językowych niemieckiej i angielskiej art. 12 ust. 4 dyrektywy 2015/2302, pomiędzy z jednej strony zwrotem wpłat („reimbursement” w języku angielskim, „Rückzahlung” w języku niemieckim), o którym mowa w art. 12 ust. 1 tej dyrektywy, a z drugiej strony „zwrotem” („refund” w języku angielskim, „Erstattung” w języku niemieckim), o którym mowa w art. 12 ust. 2 i 3 wspomnianej dyrektywy – przy czym zwrot ten obejmuje zdaniem tego państwa członkowskiego również odszkodowanie w formie innej niż kwota pieniężna.
- 67 W istocie nie tylko takie rozróżnienie terminologiczne jest całkowicie zgodne z wykładnią tych przepisów wymagającą zwrotu w formie kwoty pieniężnej, lecz również – nawet przy założeniu, że byłoby inaczej – z utrwalonego orzecznictwa Trybunału wynika, że sformułowania użytego w jednej z wersji językowych przepisu prawa Unii nie można traktować jako jedynej podstawy jego wykładni lub przyznawać mu w tym zakresie pierwszeństwa względem innych wersji językowych, ponieważ w przypadku wystąpienia rozbieżności między różnymi wersjami językowymi tekstu aktu prawnego Unii wspomniany przepis należy interpretować z uwzględnieniem kontekstu i celu uregulowania, którego stanowi część (zob. podobnie wyrok z dnia 9 lipca 2020 r., Banca Transilvania, C-81/19, EU:C:2020:532, pkt 33 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 68 Tymczasem kontekst art. 12 ust. 2 i 3 dyrektywy 2015/2302 i cel tej dyrektywy jedynie potwierdzają wykładnię literalną przyjętą w pkt 65 niniejszego wyroku.
- 69 Co się tyczy bowiem, po pierwsze, kontekstu tego przepisu, okoliczność, że zgodnie z art. 12 ust. 4 tej dyrektywy zwrot musi nastąpić nie później niż 14 dni po rozwiązaniu danej umowy o udział w imprezie turystycznej, wskazuje na to, że zwrot ten powinien nastąpić w formie kwoty pieniężnej, ponieważ termin ten ma na celu zagwarantowanie, że dany podróżny będzie mógł wkrótce po rozwiązaniu tej umowy ponownie swobodnie dysponować kwotą wypłaconą w celu zapłaty za tę imprezę turystyczną. Natomiast nałożenie takiego terminu byłoby mało użyteczne, gdyby ten podróżny musiał ograniczyć się do bonu lub innej usługi odroczonej w czasie, z której mógłby on w każdym razie skorzystać dopiero po upływie tego terminu.

- 70 Ponadto szerszy kontekst, w jaki wpisuje się dyrektywa 2015/2302, a mianowicie kontekst dziedziny praw podróży i ochrony konsumentów, wskazuje, że w sytuacji gdy prawodawca Unii przewiduje w danym akcie ustawodawczym dotyczącym tej dziedziny możliwość zastąpienia obowiązku zapłaty kwoty pieniężnej usługą w innej formie, taką jak w szczególności oferta bonów, możliwość ta jest wyraźnie przewidziana w tym akcie ustawodawczym. Jest tak w szczególności w przypadku art. 7 ust. 3 rozporządzenia (WE) nr 261/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lutego 2004 r. ustanawiającego wspólne zasady odszkodowania i pomocy dla pasażerów w przypadku odmowy przyjęcia na pokład albo odwołania lub dużego opóźnienia lotów, uchylającego rozporządzenie (EWG) nr 295/91 (Dz.U. 2004, L 46, s. 1), w którym przewidziano, że odszkodowanie określone w art. 7 ust. 1 jest wypłacane „w gotówce”, elektronicznym przelewem bankowym, przekazem bankowym lub czekiem bankowym albo, za pisemną zgodą pasażera, w bonach podróży i/lub w formie innych usług.
- 71 Brak jakiegokolwiek odniesienia w treści art. 12 dyrektywy 2015/2302 do takiej możliwości potwierdza zatem, że artykuł ten dotyczy wyłącznie zwrotów w formie kwoty pieniężnej.
- 72 Po drugie, przyznane podróżnym w art. 12 ust. 2 i 3 tej dyrektywy prawo do zwrotu odpowiada zamierzonemu w tej dyrektywie celowi związanemu z ochroną konsumentów, wspomnianemu w pkt 53 niniejszego wyroku, w związku z czym wykładnia pojęcia „zwrotu” w rozumieniu tego art. 12, zgodnie z którą dany podróżny ma prawo do uzyskania zwrotu wpłat dokonanych z tytułu danej imprezy turystycznej w formie kwoty pieniężnej, którą będzie mógł swobodnie dysponować, może w większym stopniu przyczynić się do ochrony jego interesów, a tym samym do realizacji tego celu, niż wykładnia, zgodnie z którą wystarczyłoby, aby dany organizator zaoferował mu zastępczą imprezę turystyczną, bon lub inną formę odroczonej rekompensaty.
- 73 Co się tyczy argumentu Republiki Słowackiej, zgodnie z którym w szczególności w sytuacji całkowitego zakłócenia rozpatrywanego rynku konieczne jest w świetle motywu 5 dyrektywy 2015/2302 i zgodnie z orzecznictwem wynikającym z wyroku z dnia 31 stycznia 2013 r., McDonagh (C-12/11, EU:C:2013:43, pkt 62), dokonanie wykładni pozwalającej na ustanowienie właściwej równowagi między ochroną konsumentów a konkurencyjnością przedsiębiorstw, wystarczy stwierdzić, że wykładnia przyjęta w pkt 65 niniejszego wyroku odzwierciedla wyważenie interesów, jakie prawodawca Unii zamierzał wprowadzić w odniesieniu do konsekwencji finansowych wynikających z rozwiązania umowy o udział w imprezie turystycznej w sytuacjach, o których mowa w art. 12 ust. 2 i 3 tej dyrektywy, które to przepisy nie tylko przewidują obowiązek zwrotu na rzecz podróżnych, lecz również precyzują, że w takich sytuacjach organizator ze swej strony nie jest zobowiązany do dodatkowej rekompensaty.
- 74 Pozostaje to bez uszczerbku dla możliwości wyrażenia przez podróżnego będącego stroną umowy o udział w imprezie turystycznej dobrowolnej zgody na przyjęcie bonu zamiast zwrotu w formie kwoty pieniężnej, o ile taka możliwość nie pozbawia go jego prawa do tego zwrotu – jak wskazano to w motywie 9 zalecenia 2020/648.
- 75 Należy zatem uznać, że uprawnienie wynikające z powiadomienia o podróży zastępczej, takie jak przewidziane w art. 33a ustawy nr 170/2018, nie stanowi zwrotu dokonanych wpłat w rozumieniu art. 12 ust. 2 i art. 12 ust. 3 lit. b) dyrektywy 2015/2302, ponieważ zwrot ten należy rozumieć wyłącznie jako zwrócenie tych wpłat w formie kwoty pieniężnej.
- 76 W trzeciej kolejności z powyższych rozważań wynika, że Komisja słusznie twierdzi, iż art. 33a ustawy nr 170/2018 jest sprzeczny z art. 12 ust. 2, art. 12 ust. 3 lit. b) i art. 12 ust. 4 dyrektywy 2015/2302 w związku z art. 4 tej dyrektywy w zakresie, w jakim w okresie od dnia 12 marca

2020 r. do dnia 31 sierpnia 2021 r. przyznawał on podróżnym, których imprezy turystyczne nie mogły zostać zrealizowane ze względu na nieuniknione i nadzwyczajne okoliczności związane ze światową pandemią COVID-19, jedynie prawo do otrzymania oferty zastępczej podróży zamiast pełnego zwrotu – w formie kwoty pieniężnej – wpłat dokonanych z tytułu tej imprezy turystycznej.

- 77 W konsekwencji, przyjmując art. 33a ustawy nr 170/2018, Republika Słowacka uchybiła ciążącemu na niej zobowiązaniu przyjęcia w swoim krajowym porządku prawnym wszelkich niezbędnych środków w celu zapewnienia pełnej skuteczności dyrektywy 2015/2302 – zgodnie z zamierzonym w niej celem (zob. podobnie wyrok z dnia 12 lipca 2022 r., Nord Stream 2/Parlament i Rada, C-348/20 P, EU:C:2022:548, pkt 69).
- 78 W tym kontekście Republika Słowacka podnosi, że niekorzystna sytuacja związana ze światową pandemią COVID-19 stanowiła przypadek siły wyższej, który uniemożliwił jej wypełnienie zobowiązań wynikających z dyrektywy 2015/2302.
- 79 Co się tyczy takiego twierdzenia, należy podkreślić, że Trybunał orzekł już, iż obawa przed trudnościami wewnętrznymi nie może uzasadniać nieprzestrzegania przez państwo członkowskie obowiązków ciążących na nim na mocy prawa Unii (zob. podobnie wyroki: z dnia 1 kwietnia 2004 r., Komisja/Włochy, C-99/02, EU:C:2004:207, pkt 22 i przytoczone tam orzecznictwo; a także z dnia 13 września 2017 r., Komisja/Belgia, C-591/14, EU:C:2017:670, pkt 44).
- 80 Jest prawdą, że z orzecznictwa Trybunału wynika, że jeżeli państwo członkowskie nie zastosowało się do zobowiązań wynikających z prawa Unii, nie jest wykluczone, że może ono powołać się w odniesieniu do takiej niezgodności na siłę wyższą.
- 81 W tym względzie zgodnie z utrwalonym orzecznictwem, nawet jeśli definicja siły wyższej nie wymaga wystąpienia całkowitego braku możliwości działania, to jednak wymaga ona, aby brak dojścia do skutku danego faktu był spowodowany przez okoliczności zewnętrzne w stosunku do podmiotu, który się na nie powołuje, nietypowe i nieprzewidywalne, których konsekwencji nie można uniknąć mimo dołożenia wszelkich starań, przy czym na sytuację siły wyższej można się powołać jedynie przez okres niezbędny do zaradzenia tym trudnościom (zob. podobnie wyroki: z dnia 13 grudnia 2001 r., Komisja/Francja, C-1/00, EU:C:2001:687, pkt 131 i przytoczone tam orzecznictwo; a także z dnia 4 marca 2010 r., Komisja/Włochy, C-297/08, EU:C:2010:115, pkt 85 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 82 Tymczasem należy stwierdzić, że art. 33a ustawy nr 170/2018 z całą pewnością nie spełnia przesłanek powołania się na siłę wyższą.
- 83 W tym względzie, po pierwsze, mimo że kryzys zdrowotny o takim zasięgu jak kryzys związany z pandemią COVID-19 jest zewnętrznym w stosunku do Republiki Słowackiej, a także nietypowy i nieprzewidywalny, uregulowanie krajowe, które zwalnia w sposób ogólny, z zastrzeżeniem pewnych wyjątków na rzecz najbardziej wrażliwych kategorii podróżnych, wszystkich organizatorów imprez turystycznych z obowiązku zwrotu wpłat przewidzianego w art. 12 ust. 2–4 dyrektywy 2015/2302 – co się tyczy umów, których nie można było wykonać ze względu na tę pandemię – nie może, ze względu na sam swój charakter, być uzasadnione ograniczeniami wynikającymi z takiego zdarzenia, a tym samym spełniać przesłanek powołania się na siłę wyższą.

- 84 Prowadząc bowiem w rzeczywistości do ogólnego czasowego zawieszenia tego obowiązku zwrotu wpłat, stosowanie takiego uregulowania nie ogranicza się wyłącznie do przypadków, w których takie ograniczenia, w szczególności finansowe, faktycznie ujawniły się, lecz rozciąga się na wszystkie umowy, które nie mogły być wykonane ze względu na nieuniknione i nadzwyczajne okoliczności związane ze światową pandemią COVID-19 – bez uwzględnienia konkretnej i indywidualnej sytuacji finansowej zainteresowanych organizatorów imprez turystycznych.
- 85 Po drugie, z akt sprawy, jakimi dysponuje Trybunał, nie wynika, by konsekwencji finansowych, którym miało zapobiec uregulowanie zawarte w art. 33a ustawy nr 170/2018, nie można było uniknąć inaczej niż poprzez naruszenie art. 12 ust. 2–4 dyrektywy 2015/2302, a w szczególności poprzez przyjęcie na rzecz zainteresowanych organizatorów imprez turystycznych określonych środków pomocy państwa, które mogą być dozwolone na podstawie art. 107 ust. 2 lit. b) TFUE – którą to możliwość przypomniano w motywach 21 i 22 zalecenia 2020/648 i z której to możliwości skorzystały inne państwa członkowskie.
- 86 W tym kontekście, o ile Republika Słowacka podkreśliła okoliczność, że przyjęcie takich środków pomocy państwa było związane ze szczególnymi trudnościami, ponieważ możliwość przyjęcia tych środków w krótkim terminie była w szczególności uzależniona od istniejących struktur organizacyjnych sektora imprez turystycznych oraz od czasu niezbędnego dla przyjęcia takich środków zgodnie z procedurami wewnętrznymi, o tyle należy przypomnieć w tym względzie, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Trybunału państwo członkowskie nie może powoływać się na trudności o charakterze wewnętrznym w celu uzasadnienia uchybienia zobowiązaniom wynikającym z prawa Unii (wyroki: z dnia 25 czerwca 2013 r., Komisja/Republika Czeska, C-241/11, EU:C:2013:423, pkt 48 i przytoczone tam orzecznictwo; a także z dnia 6 listopada 2014 r., Komisja/Belgia, C-395/13, EU:C:2014:2347, pkt 51).
- 87 W tym kontekście nie można również uwzględnić argumentu podniesionego przez Republikę Słowacką, zgodnie z którym rozwiązanie polegające na przyznaniu pomocy państwa powinno być „ostatecznym środkiem naprawczym”. Wystarczy bowiem zauważyć w tym względzie, że prawo Unii pozwala państwom członkowskim, przy założeniu spełnienia przewidzianych w tym celu warunków, przewidzieć pewne formy pomocy państwa, a w szczególności te, które można uznać za zgodne z rynkiem wewnętrznym na podstawie art. 107 ust. 2 lit. b) TFUE, podczas gdy, jak wynika z pkt 77 niniejszego wyroku, prawo to nie pozwala im właśnie na uchybienie ciążącemu na nich obowiązkowi przyjęcia w ich krajowych porządkach prawnych wszelkich środków niezbędnych do zapewnienia pełnej skuteczności dyrektywy – w niniejszym przypadku dyrektywy 2015/2302.
- 88 Należy ponadto zauważyć, że państwa członkowskie miały również możliwość ustanowienia przepisów mających na celu nie nałożenie obowiązku, lecz zachęcanie lub ułatwienie dobrowolnego przyjmowania przez podróżnych bonów zamiast zwrotu formie kwoty pieniężnej, ponieważ takie rozwiązania mogą również przyczynić się do złagodzenia problemów z płynnością finansową organizatorów imprez turystycznych – jak wskazano to w zaleceniu 2020/648, a w szczególności w jego motywie 15.
- 89 Po trzecie, uregulowanie krajowe takie jak art. 33a ustawy nr 170/2018 – w zakresie, w jakim przewidziano w nim zwolnienie organizatorów imprez turystycznych z obowiązku zwrotu wpłat przez okres prawie 18 miesięcy od dnia powiadomienia o rozwiązaniu danej umowy o udział w imprezie turystycznej – w sposób oczywisty nie jest opracowane w ten sposób, by ograniczyć jego skutki do okresu niezbędnego do zaradzenia trudnościami spowodowanym zdarzeniem mogącym stanowić siłę wyższą.

- 90 Należy zatem uwzględnić skargę wniesioną przez Komisję.
- 91 W świetle wszystkich powyższych rozważań należy stwierdzić, że wprowadzając, poprzez przyjęcie ustawy nr 136/2020, art. 33a do ustawy nr 170/2018, Republika Słowacka uchybiła zobowiązaniu ciążącemu na niej na mocy art. 12 ust. 2, art. 12 ust. 3 lit. b) i art. 12 ust. 4 dyrektywy 2015/2302 w związku z jej art. 4.

W przedmiocie kosztów

- 92 Zgodnie z art. 138 § 1 regulaminu postępowania przed Trybunałem kosztami zostaje obciążona, na żądanie strony przeciwnej, strona przegrywająca sprawę. Ponieważ Komisja wniosła o obciążenie Republiki Słowackiej kosztami postępowania, a Republika Słowacka przegrała sprawę, należy obciążyć ją kosztami postępowania.

Z powyższych względów Trybunał (druga izba) orzeka, co następuje:

- 1) **Wprowadzając, poprzez przyjęcie zákon č. 136/2020 Z. z. (ustawy nr 136/2020 Rec.) z dnia 20 maja 2020 r., art. 33a do zákon č. 170/2018 Z. z. o zázadoch, spojených službách cestovného ruchu, niektorých podmienkach podnikania v cestovnom ruchu a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ustawy nr 170/2018 Rec. o imprezach turystycznych, powiązanych usługach turystycznych i niektórych warunkach mających zastosowanie do działalności turystycznej, zmieniającej i uzupełniającej niektóre ustawy) z dnia 15 maja 2018 r., Republika Słowacka uchybiła zobowiązaniu ciążącemu na niej na mocy art. 12 ust. 2, art. 12 ust. 3 lit. b) i art. 12 ust. 4 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/2302 z dnia 25 listopada 2015 r. w sprawie imprez turystycznych i powiązanych usług turystycznych, zmieniającej rozporządzenie (WE) nr 2006/2004 i dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE oraz uchylającej dyrektywę Rady 90/314/EWG, w związku z art. 4 dyrektywy 2015/2302.**
- 2) **Republika Słowacka zostaje obciążona kosztami postępowania.**

Podpisy